

Herlufsholm Sogn.

Herlufsholm Sogn omgivet af Fodby, Vallensved og Gunderslev Sogne, samt Præstø Amt. Kirken, midt i Sogne4t, $\frac{1}{4}$ M. n. for Nestved. Af Arealet, 6265 Tdr. Land, henregnes 44 Tdr. Land, øst for Suus-Aaen, til Tybjerg H. i Præstø Amt, og 750 Tdr. Land er Fredskov (Herlufsholm Sl., Kohaugen og Steen Sk.) Stor- eller Suus-Aaen gennemskærer Sognet fra N. til S., og fire mindre Landeveie (367) udgaar fra Nestved i forskellige Retninger tværs over Sognet. Terrainet er bakket og sandmuldet. Htk. 588 Tdr. A. og E., (hvoraf c. 4 Tdr. i Matriklen henregnes til Tybjerg Herred i Præstø Amt), og 58 Tdr. Sksk.

I Sognet: Hovedgaarden Herlufsholm med Opdragelsesanstalt og Skole, samt Herlufsholm Kirke, hvilke Bygninger on Institutioner ville blive Gjenstand for en særegen Beskrivelse; Byerne Lille-Nestved, med Præstegaard og Skole, Ladeby med Skole, Guderup, Vredsløse, Holsted med Skole, og Everup; Magle-Mølle (vandmølle), Gaarden Lisebjerg. I alt i Sognet 57 G., 80 H. med og 36 H. uden Jord, hvoraf 31 G. og 50 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1667. Agerdyrkning er Hovederhverv.

Sognet hører under Tybjerg Herreds Jurisdiction (Nestved), Korsør Amtstuedistrict og Nestved Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 76de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Herlufsholms Stiftelse. Præstekaldets Reguleringssum RD; Korntiende vil rimeligviis blive forhøiet. Præstegaarden har et Areal af 72 Tdr. Land med c. $9\frac{1}{2}$ Td. Htk. I Sognet tre Skoler. Hver Skolelærer har aarlig 20 Tdr. Byg og 50 Rd; forsaavidt Værdien af 15 Tdr. Byg og 2 Tdr. Rug efter foregaaende Aars Capitelstaxt overstige 50 Rd., udbetales Læreren Overskuddet af Districtets Skolekasse.

Herlufsholm Sogn var i Aarene 1823 til 1844 forenet med St. Peders Sogn i Nestved.

I Sognet findes Grundene af 2 ældre efter Reformationen nedlagte Kirker, en i Ladeby og en i Vredsløse, begge Steder findes endnu Kirkegaarde, hvilke i Fremtiden dog ikke skulle bruges, da det samlede Sogn har faaet en ny Kirkegaard nærmere ved Kirken.

Skovkloster. Herlufsholm Stiftelse.

Kun lidet over $\frac{1}{4}$ Miil fra Nestved ved den brede Suus-Aa og omgivet af skønne Skove ligger Herlufsholm med sine gamle Klosterbygninger og sin ærværdige Kirke.

Ridder Peder Bodilsen med flere af hans Slægtninge grundede Aar 1135 i Nestved et Benedictinerkloster og indviede det til St. Peder. Kong Erik Lam forøgede Stifternes alt rige Gaver til dette Kloster, saaledes ogsaa med Jurisdictionen over Byen Nestved, og disse Gaver efterfulgtes af talrige andre. Klostret steeg derved til et af Landets betydeligste og dets Abbed blev en anseet Prælat. Da Klostret tredje Paaskenat d. 26de April 1261 blev ødelagt ved Ildebrand, flyttede Munkene ud i den tæt ved Byen beliggende Skov og opførte der en ny Bolig, og det er fra denne Tid af, at Klostret efter dets Beliggenhed benævnes "Skovkloster." Klostrets Bygninger ere, som anført, endnu bevarede; den ene Fløi ud mod Aaen (Kirkegangen) tilbyggedes, efter en i Mures indsat Indskrift, i Aaret 1502 af Abbed Ole Perssøn; den udvidedes i Aarene 1819 – 1822 ved Opførelse af to nye Stokværk.

Klosterbygningerne danner tre Fløie, hvortil Kirken slutter sig som den (368) fjerde; hine ere i 2 – 3 Stokværk med alentykke Mure og en stor Deel af Værelserne i nederste Stokværk hvælvede.

Ved Reformationens Indførelse 1536 inddroges Klostret under Kronen og blev Aaret efter forlehnet til den forhenværende Biskop i Aarhuus, den ædle Ove Bilde, der først døde 1555. Saavel i Ove Bildes Tid, som endnu nogle Aar efter, vedblev dog Klosteret at være Bolig for de endnu levende Munke, men da disse vare uddøde, ophævedes det ganske som geistlig Stiftelse.

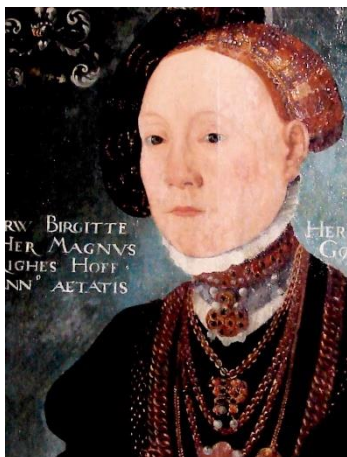
I Aaret 1560 bortbyttede Kong Frederik den Anden Skovkloster til Admiral Herluf Trolle mod dennes tvende Gaarde Hyllerødtholm og Græsedegaard. Ligesom dette Mageskifte findes nævnet i en Indskrift paa Frederiksborg Slot (see S. 106), saaledes er det ogsaa ommeldt i følgende, efter Sproget at dømme dog i en noget senere Tid anbragt, Indskrift paa den yderste Hvælving over Choret i Herlufsholm Kirke:

Herlof Trolle og Fru Birgite Giøe, som gaf Friderichsborg og Græsei Gaard meere Gods for dette Sted og Gods kaldede dette Herlofshol

Blandt Danmarks Søhelte staaer Herluf Trolles Navn antegnet med Hæder. Det var i en Søkamp mod de Svenske under Pommerens Kyst, den 4de Juni 1565, han modtog sit Banesaar, som endte hans Liv den 25de Juni s. A. i Kjøbenhavn. Kun saare faa Adelsmænd i hans Tid havde opfattet deres Stilling som denne gudfrygtige og kundskabssøgende Mand, om hvem Dr. Niels Hemmingsen siger: "Han ikke saa holdt af den ene Stand at han forsmædte den anden, som mange gjøre, men var dennem alle tilfællig med al Retfærdighed, Medlidenhed og Belevenhed." "Hans Embede forestod han med al Troskab, Rigets Lov var hans Regel. Han optænkte ikke ny List til at besnære fattige Undersaater med." Det var til Dr. Hemmingsen at Herluf gav det Svar, da denne undrede sig over, at han som en Mand, der i saa rig Maade besad alle Livets Goder, vilde udsætte sig for Krigens Farer: "Mister jeg mit Liv, jeg faaer vel Liv igjen. Vide I, hvorfor hedde Herremænd, hvi vi bære Guldkjæder og have Jordegods, og ville være ypperligere end andre? Derfor have vi denne Ære for andre, at naar vor

Konge og Herre, Land og Rige have det behov, da skulle vi afværge Rigens Fjender, beskytte og beskjerme bort Fædrenerige med Magt og al Formue, at vore Undersaatter maae boe og være udi Fred og Rolighed: Ja! Ville vi have det føde, saa maa vi og have det sure med.” Ved Siden af denne høihjertede Mand stod en ikke minde ædel Kvinde, hans Hustru Birgitte Gøye, Datter af Rigens Hofmester Hr. Mogens Gøye. Deres eet og tyveaarige Ægteskab var uden Børn, men i Mangel af egne Børn antog de sig Andres; det var et ikke ringe Antal Ynglinger som Herluf lod studere dels i Kjøbenhavn og dels hos Reformatorerne i Tydskland, det var ikke ringe Antal unge Piger som skyldte Birgitte deres Opdragelse og Forsørgelse. Dog dette var dem ikke nok, de vilde stifte Gavn i en videre Kreds og de besluttede endnu i levende Live at skjænke deres Gaard og Gods til en lærd Skole.

Den 23de Mai 1565, nogle Dage før Herluf sidste Gang gik til Søes, underskrevs Fundatsen. I denne bede de Dannemarks Riges Raad ”att were (epther beggis voris Dødt) Patron og Forsvar for samme (369) Schole og Stedt, oc tillschicje en gudtfrøctig oc wellbeschiedenn Adellsmandt, att were Forstander.” Ligesom det overlodes Forstanderen at styre Stiftelsen paa Tro og Love*), saaledes gjøres det ham derhos paa flere Steder i Fundatsen til Pligt at tage Godsets Bønder i Forsvar. To Aar efter Herlufs Død i Marts 1567, fratraadte Birgitte Gøye sit Herresæde med Boskab og Besætning, for at det kundes tages i Brug efter sin Bestemmelse; ja hun anvendte sine Ædelstene og ægte Perler til at pryde Altarklædet i Stiftelsens Kirke. Selv flyttede hun inde i den nærliggende Maglemølle, hvor hun til sin Død (1574) tilbragte Tiden

med Andagtsøvelser og Godgørenhed. Den første Forstander for Skolen (endnu i Birgitte Gøyes levende Liv) var hendes afdøde Mands ældre Broder Rigens Raad Byrge Trolle til Lillø, † 1571. Dernæst fulgte den ene efter den anden: Oluf Mauritsen Krogenos til Bollerup, en Søstersøn af Birgitte Gøye, † 1573; Albert Oxe til Nielstrup, ligeledes en Søstersøn af Stifterinden, † 1577; Landsdommer i Sjælland Herluf Skave til Eskildstrup, Sødskendebarn til Herluf Trolle, † 1583; den berømte Historieskriver Arild Hvitfeldt, Rigens Raad og Cantsler, Herre til Oddersberg, en Søstersøn af Herluf Trolle, der døde ugift paa Herlufsholm 16de December 1608 **); Mogens Gøye til Bollerup og Gunderslevholm, en Brodersøn af Birgitte Gøye † 1618; Christoffer Ulfeld til Svenstrup, en Dattersøn af Herluf Trolles Søster Øllegaard Trolle; Palle Rosenkrands til Glimminge, nedstammende fra Herluf Trolles Faster Margrethe Trolle, under ham bestyrede den fortjente Magister Colding som Forstander Stiftelsen; fornævnte Christoffer Ulfeld anden Gang; Jørgen Rosenkrands til Kjeldgaard, tillige Hofmester paa Sorø ridderlige Academi, der nedstammede paa mødrene Side fra Birgitte Gøyes Broder Falck Gøye; under ham var den af Stiftelsen høist fortjenste Christen Bollesen Luxdorf Forstander, † 1669. Rosenkrands vedblev indtil sin Død 1675 at være Skoleherre, og vilde vistnok have hævet Skolen igjen fra den Tilbagegang, der umiskjendelig havde viis sig under hans nærmeste Formand, saafremt ikke den ødelæggende svenske Krig atter havde sat Skolens Formuestilstand

tilbage. Som den nærmeste af Stiftelsens Familie blev efter Rosenkrands Geheimeraad Corfits Trolle, der var en Sønnesøns Søn af Herluf Trolles Broder Niels Trolle til Trolholm (*Holsteinborg*), af Regjeringen udnævnt til Skoleherre. Efter ham fulgte Geheimeraad Marcus Gøye til Brahesborg og Hvidkilde, en Mand af udmærkede Talenter og Kundskaber, den sidste Mand af Gøernes Familie, † 1698; dernæst Baron Frederik Trolle til Brahetrolleborg, en Søn af fornævnte Corfits Trolle, † 1700; Justitsraad Jørgen Brahe til Gaunø og Hvedholm, en Søstersøn af Marcus Gøye, † 1716; Justitsraad Børge Trolle til Lykkesholm, fornævnte Niels Trolles Sønnesøns; han blev 1727, fordi han ikke vilde aflægge Regnskab, (370) fradømt sin Bestalling som Skoleherre.

*) Ved et senere Tillæg til Fundatsen af 22 Marts 1567 bestemmer Biirgitte Gøye: af Forstanderen skal være af hendes eller hendes Mands Slægt og aarlig gjøre Rigens Raad Regnskab for Stiftelsens hele Indtægt og Udgift.

**) Fra Hvidtfeldts Tid begyndte Navnet ”Skoleherre” at fortrænge den fundatsmæssige Benævnelse Forstander, hvilken derefter anvendtes paa de Embedsmænd, der under Skoleherrerne havde den umiddelbare Bestyrelse.

Omtrent 1½ Aar var Herlufsholm nu ganske uden Patron, medens baade Skolen og Godset var i den elendigste Forfatning. Det besluttedes da, at Skolen skulde ganske nedlægges og Disciplene, 20 – 30 i Tallet, hensættes i andre Skoler. Skolens fuldkomne Uvirksomhedstilstand varede dog ikke meget over et Aar. Generallieutenant Gregers Juel, der var bleven Skoleherre som den nærmeste af Stifterens Slægt, begyndte atter at hæve Skolen frem til Virksomhed og Godset til en bedre Forfatning. Da der efter hans Død, 1731, Ingen meldte sig eller fandtes af Trolles og Gøyes Slægt, saa udnævntes Kammerherre Johan Ludvig Holstein (senere Geheimeraad i Conseillet, Oversecretair i danske Cancelli, Patron for Universitetet, Greve til Ledreborg) og Biskop Christen Worm (der dog allerede døde 1737) til Bestyrere af Skolen og Godset. Holsteins Bestyrelsestid regnes til Skolens lykkeligste Perioder, væsentlig og fordi Skolen i Professor Johan Ludvig Berntz 1755 erholdt en ualmindelig dygtig Rector, hvis Embedstid, til Held for Herlufsholm, varede indtil 1804, da han bortkaldtes, 80 Aar gammel, efter i 49 Aar at have virket i sit Embede. Holstein døde derimod, til stort Tab for Stiftelsen, allerede 1763. Efter ham var Posen derimod, til stort Tab for Stiftelsen, allerede 1763. Efter han var Posten som Skoleherre – eller som det ogsaa kaldtes Skolepatron – i henimod 100 Aar forenet med Præsidentposten i danske Cancelli, saaledes under Grev Otto Thott, † 1785, I. O. Schack-Rathlou, fratraadt 1788, C. Brandt, † 1805, F. I. Kaase, † 1827, P. C. Stemmann, † 1855. De tvende Førstnævntes Bestyrelse viste ikke nogen god Indflydelse paa Godsets Tilstand, som dog atter blev bedre under Geheimeraad Brandt, der i høi Grad offrer sig for Herlufsholm, hvor han ogsaa tilbragte sine sidste Dage. Geheimeraad Kaas log opføre en ny Skolebygning i een Etage i Aarene 1806 – 1809. Geheimeraad Stemmann vedblev, efter at han i 1849 var fratraadt Justitsministeriet, indtil 14de Mai 1851 at være Directeur for Herlufsholm. Først nonen Tid efter hans Afgang blev Lehns greve Frederik Marcus Knuth til Grevskabet Knuthenborg ved Allerhøieste Rescript af 3die August 1851 udnævnt til Forstander for Herlufsholm. I det nævnte Rescript til Grev Knuth hedder det blandt Andet: ”Og skulle derhos de Forpligtelser, der efter Fundatsen ere Forstanderen paalagte ligeoverfor Rigsraadet, paahvile Dig i Forhold til Vort Statsraad, for hvilket Du navnlig aarligen har at gjøre Rede for Stiftelsens Indtægt og Udgift, saavel som for dens Virksomhed og Tilstand i det Hele.” Kun indtil 8de Januar 1856, da han bortkaldtes ved Døden, virkede denne nidkjære og høit oplyste Mand for Herlufsholm.

Under Grev Knuths Bestyrelse er over det af Kaas opførte Eenetages Skolehuus, der i Stil dannede en grel Modsætning til det gamle Kloster ligeoverfor, opført en ny Etage, hvorhos det er bragt i en Bygningsstil, der svarer til Klosterbygningen. I Stueetagen ere nu alle Klasseværelserne, en Forberedelses-Læsesal for de yngre Disciple. Hvor tillige Lovsang Morgen og Aften afholdes, 6 Discipelkamre med tilhørende Sovesal for 24 Disciple, desuden en Lærerbolig. Et physicalsk Cabinet, Gymnastiksal m.m. I den gamle Klosterbygning er Oeconomien, Oldfruens (371) Localer, Spisestue, Musikstue, Sygestue, Gjæsteværelser, Bibliothek, Samlinger m.m. Rectoren har sin egen Bolig, ligeledes 2 gifte Adjuncter.

Kirken, der danner den fjerde Fløi af det gamle Skovkloster, er bygget i Korsform med høie, spidsbuede Hvælvinger, hvilke hvile paa særskilte Piller, der dog alle ere sammenbyggede med Muren. Dens indvendige længde er 67 Alen, dens Brede 17 Alen; Sidemurens Høide er omtrent 167 Alen. Den har en Prædikestol af Billedskjærerarbeide skjænket af Skoleherren Palle Rosenkrands; i Choret findes 24 Munkestole. Ved Kirkens sydvestlige Hjørne staaer det anselige kamgavlede Taarn.

Af Begravelser mærkes: Herluf Trolles og Birgitte Gøyes, der hvile i en sort Mamrmor-Sarkophag med mange Alabates Prydelser og begges Billeder i Legemsstørrelse; ved Siden af Kisterne er opsat Kirkens ældre, af Herluf Trolle skjænkede, Altertavle, et interessant gammelt Kunststykke i Alabast, i hvis Forgrund Skolens Stiftere sees knælende foran et Alter; Cantsler Arild Hvitfeldts Kiste; Børge Trolles og Hustru Pernille Gøyes Begravelse med en Ligsteen over; Marcus Gøyes med et kostbart Epitaphium af Qvilinus. *) Desuden findes i denne mærkværdige gamle Kirke endeel andre Oldtidsminder, som det her vil være for vidtløftigt at opregne. Endeel Indskrifter, som Resen anfører, findes ikke mere **) I nærheden af Herlufsholm findes den saakaldte Gravlund, en almindelig Begravelsesplads for Stiftelsens Embedsmænd og Betjente. En af de første, der blev stedet til Hvile paa dette skønne af Træer beskyggede Sted, var Professor Bernth. Her hvile ogsaa de senere Rectorer Brorson, † 1853, samt den som Videnskabsmand og af denne Stiftelse, ved hvilken han i en lang Aarrække var Overlærer, høit fortjente Professor H. B. Melchior, † 1831, samt endvidere Skolepatronerne, Geheimeraad Kaas og Geheimeraad Stemann.

*) I Graven hos Marcus Gøye, paa hvis Kiste er, for at beegne at han var den sidste af sin Stamme, lagt et stort Kobberskjold med hans Vaaben, hviler hans senere afdøde Hustru og Datter samt Svigersønnen den mandhaftige Oberst Manderup Due, som faldt i Slaget for Helsingborg 1710.

**) Som en Curiositet meddeles her en af disse:

Præcos Theologi judicium,
Langvens Medici solatium,
Svave Philosophi delirium,
Dic inter hæc quid optimum.

Herlufsholm er efter nu gjældende Bestemmelser en Skole- og Opdragelsesanstalt for 100 – 110 Disciple. Skolens Indretning er væsentlig som de øvrige lærde Skolers. Contingentet for en Discipel er 200 Rd. aarlig, hvorunder er indbefattet Vederlag for Underviisning, (372) Bolig, Brændsel, Kost og Vadsk, Belysning, Medicin og Drikkepenge til Tjenestefolkene. Fortiden findes 13 Gratistpladser, hvile, overeenstemmende med Foundationen, successive skulle bringes til 42. Anmeldelser om Optagelse tilstilles Forstanderen. Selve Optagelsen skeer efter Concurrenceprøve. Ved Stiftelsen er ansat en Rector, 2 Overlærere, 6 Adjuncter, en Inspecteur ved Opdragelsesanstalten, en Musiklærer,

en Sanglærer, en Tegnælærer, en Gymnastiklærer; desuden en Godsforvalter og Regnskabsfører, en Oldfrue, en Skovrider m.fl.

Herlufsholms Stiftelses Hartkorn angives i 1856 saaledes: a) det Hovedgarden underlagte Htk., 66½ Td. A. og E., 91 Tdr. Skov- og Mølleskyld; b) Herlufsholms Sogn matrikulerede Konge- og Kirketiende- Htk. 161 Tdr.; c) Bøndergods 970 Tdr. Htk. A. og E., 40 Tdr. Skov- og Mølleskyld, 236 Tdr. Kongetiendeydende Htk. Skovene under Hovedgaarden indeholde et Areal af c. 1200 Tdr. Land. Hovedgaardens Areal er c. 500 Tdr. Land, hvoraf 135 Tdr. Land fortiden haves i Brug af Embedsmændene og Resten er bortforpagtet, dels i Forbindelse med Oeconomposten, dels paa Aaremaal. Stiftelsen eier desuden en Capital af 50,000 Rd. Følgende Legater ere tillagte Herlufsholm: det grevelig Moltkeske Skolestipendium, 4 Portioner á 50 Rd.; det grevelig Moltekeske Skolestipendium, 4 Portioner á 50 Rd.; det grevelig Moltkeske Universitetstipendium, 2 á 3 Portioner á 200 Rd.; de Meyerske Examenspræmier, stiftede af Hofraad Meyer, 2 á 30 Rd.; Alt aarligt.

Se for øvrigt: Historisk Efterretning om de frie adelige Skole Herlufsholm, af H. B. Melchior, Professor, Dr. Phil., Overlærer ved Skolen, Kjøbenhavn 1822; samt de aarlige Skoleprogrammer fra Herlufsholm.
